

بررسی نقش مدیران و معلمان در دعوت دانش آموزان به نماز

آتنا کاردل^۱، حوریه سادات معصوم^۲

^۱ کارشناسی ارشد علوم سیاسی (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی ارشد علوم سیاسی

چکیده

یکی از مهم ترین ارکان دین اسلام، نماز می باشد و روح پرستش در این رکن مهم دین نهفته است. به همین سبب می بایست، از بهترین شیوه ها و بهترین افراد برای دعوت به این امر مهم استفاده کرد؛ تا بتوان اهمیت این ستون خیمه دین را به نحو احسن برای جامعه و افراد آن، بالاخص دانش آموزان که سرمایه اصلی نیروی انسانی در جامعه هستند بازگو کرد و نشان داد که مقید بودن به نماز گزاردن و خصوصا تاثیرات مثبت نماز اول وقت، چه نتایج روشن و امیدوار کننده ای در زندگی افراد خواهد داشت. این پژوهش که با روش توصیفی- تحلیلی و با مراجعه به کتب، مقالات گوناگون و سایر اسناد مدون نگاشته شده است؛ به دنبال آن است که به نقش موثر و سازنده مدیران و معلمان در مدارس در جهت یادآوری اهمیت نماز به دانش آموزان بپردازد. زیرا دانش آموزان به واسطه روحیه پرسش گری که دارند، اگر با ابزار و افراد مناسب در این کار روبرو شوند و سوالاتشان راجع به نماز، یاد خدا و اهمیت آن و نیز پیامدهای منفی غفلت از آن با ادله درست و منطقی پاسخ داده شود و نیز خود مدیران و معلمان، عامل به سخنان خود در این زمینه باشند؛ خواهیم دید که چگونه دانش آموزان با میل و رغبت و با اشتیاق به سوی نماز پر می کشند و همچون عاشقی که در انتظار به سر میبرد؛ آن ها نیز منتظر لحظه اذان و نماز گزاردن می شوند.

واژه های کلیدی: نماز، مدیران، معلمان، نقش تربیتی

مقدمه:

در درون همه انسانها میل به پرستش وجود دارد. چنانچه این میل درونی درست هدایت نشود، نتایج زیانباری به دنبال خواهد داشت. یکی از مهم ترین راههای پرستش خداوند متعال و نیز شکرگزاری به درگاه او، نماز خواندن می باشد که این مهم، از خانه و در میان خانواده شروع میشود. خانواده یک محیط مناسب برای انتقال مفاهیم دینی می باشد. همان طور که گفته شد بدون تردید همه انسان ها به طور فطری استعداد و گرایش به نیایش دارند، اما آنچه که درباره کودکان و نوجوانان مهم است، چگونگی راههای دعوت آنها به این امر مقدس که عالی ترین پاسخ به نیاز انسان به پرستش است، می باشد. یکی از محیط هایی که کودکان بعد از طی کردن دوران کودکی و آماده شدن برای فراگیری علم، وارد آن می شوند، مدرسه و کلاس درس است. البته با ید به این نکته توجه داشت که مدرسه ساخته نشده است تا فقط دروس کتب مورد نظر به دانش آموزان آموخته شود و بعد از آن دانش آموزان مدرکی بگیرند و وارد دانشگاه شوند؛ این تصور از مدرسه، بسیار اشتباه می باشد. مدرسه مکانی علمی و تربیتی است؛ مکانی برای یادگیری زندگی و یادگیری راههای درست زندگی کردن است. یکی از موارد مهمی که از سوی مربیان در مدرسه اعم از مدیران، معلمان و کادر اجرایی باید مورد توجه قرار بگیرد، همانا انتقال درست مفاهیم و آموزه های دینی می باشد. در این نوشتار، قصد داریم به نقش تربیتی مربیان در مدرسه برای دعوت دانش آموزان به امر مهم نماز خواندن بپردازیم.

بیان مساله:

سنین مدرسه، دوره دانایی، تمایل به زندگی اجتماعی و انجام فعالیتهای، ظهور استعدادها و صیقل یافتن شخصیت است. در هر جامعه، مدرسه به عنوان پل انتقال آرمانها و ارزشهای حاکم به خانواده ها مطرح است (افروز، ۱۳۷۳: ۱۳۹). و نیز امر مهم رشد و تربیت دانش آموزان، در نهاد آموزش و پرورش و محیط مدرسه انجام می شود. البته باید توجه داشت که پرداختن تنها به علم بدون توجه به پرورش، دانش آموزان را دچار مشکلات عدیده ای خواهد نمود. در این میان یکی از مسائل تربیتی دانش آموزان که مطرح است و معلمان و مدیران مدارس، به عنوان افرادی که بیشترین ارتباط را با دانش آموزان دارند و باید آن را مد نظر قرار دهند؛ پرداختن به تربیت دینی دانش آموزان از جمله علاقه مند کردن آنها، به نماز و نماز جماعت است. نماز، در زندگی فردی و اجتماعی انسان آثار و کارکردهای معنوی و تربیتی فراوان دارد و در میان عبادات از جایگاه خاص و ویژه ای برخوردار است، به طوری که همه ی انبیای الهی مامور به توصیه و سفارش به نماز در بین قوم خود بوده اند. نماز میراث تمامی انبیاء است هر پیامبری که مبعوث به رسالت شد، انسانها را به نماز دعوت کرد و به آن سفارش نمود. قرآن کریم در «سوره مریم آیه ۳۱ از دعوت به نماز حضرت عیسی (ع) و در آیات بعد از دعوت، به نماز حضرت اسماعیل (ع) یاد کرده است. در سوره طه خداوند به پیامبر (ص) می فرماید: «خانواده و پیروان خود را به نماز امر کن و در این دعوت شکیبا باش.» از نماز در فرهنگ اسلامی به عنوان پایه و عمود دین و راس همه عبادات یاد شده است، به گونه ای که اگر انسان آن را انجام دهد، مسیر همه نیکی ها و زیبایی ها را پیموده و از همه منکرات و زشتی ها دور خواهد ماند (هوشمند، ۱۳۸۷: ۱-۲).

اهمیت و ضرورت تحقیق:

نقش آموزشی و تربیتی مدارس در شکل دهی هویت دینی و تکوین شخصیت متعالی دانش آموزان از اهمیت ویژه ای برخوردار است و مدارس می‌تواند به توسعه ارزش ها و تربیت دینی دانش آموزان، حساس و متعهد هستند و مایلند بدانند در برابر این مسئولیت خطیر چگونه برخورد کنند (کریمی، ۱۳۸۶: ۵)، باید اید نکته را مورد توجه قرار دهند که، با پیوستن کودک به خانه دوم؛ مدرسه و به ویژه در دوران نوجوانی که زمان گسستگی از خانواده و پیوستن به جامعه دوستان و همسالان است، امکان آفت پذیری های روانی و معنوی بیشتر می شود (احمدی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۱۷). بنابراین، توجه به نماز و نحوه ی برگزاری آن در مدارس از اساسی ترین محورهای تربیت دینی و از موضوعاتی است که ذهن مدیران و معلمان و نیز هر فردی که متولی امر تعلیم و تربیت است را به خود مشغول داشته است. (هوشمند، ۱۳۸۷: ۵) امام صادق(ع) می فرمایند: (پس از معرفت و شناخت خداوند، هیچ چیزی با نماز برابر و هم سنگ نیست) با دقت در این فرمایش امام (ع) به اهمیت و ضرورت نماز پی می بریم و نیز لزوم ضرورت پرداختن به آن به عنوان یکی از استوارترین و بهترین راههای ارتباط با خدا بیشتر مشخص می شود. در اندیشه اسلامی، نماز به عنوان معراج مومنین، سیمای مکتب، نور معرفت، بهترین وسیله توجه به خدا معرفی شده است و تا جایی اهمیت دارد که سبب قبولی اعمال دیگر است و برترین وسیله ای است که بندگان به واسطه ی آن به خداوند تقرب می جویند. در اهمیت این رکن دین، به فرمایش امام علی (ع) نیز اشاره می کنیم: ایشان در نامه ۲۷ در نهج البلاغه می فرمایند: (آگاه باش که هر عملی از تو در گرو نماز است). با توجه به آنکه دانش آموزان، بخش عظیمی از افراد جامعه هستند که در آموزش و پرورش اسلامی رشد و تربیت می یابند، تلاش در جهت تعمیق ارزش های فرهنگ اسلامی و تقویت باورها و اعتقادات دینی در بین آنها و افزایش علاقه و دلچسپی آنان به اجرای فریضه مهم نماز از اهداف و اولویتهای مهم تعلیم و تربیت اسلامی است (هوشمند، ۱۳۸۷: ۵).

معنا و مفهوم نماز

نماز در لغت به معنای پرستش، نیاز، سجود، بندگی و اطاعت، خم شدن برای اظهار بندگی و اطاعت (عمید، ۱۳۵۴: ۶۹۴) و یکی از فرایض دین و عبادت مخصوصی است که مسلمانان پنج نوبت در شبانه روز به جا می آورند. نماز، یک ارتباط خالصانه با خداست که سبب نورانیت ضمیر و صفای باطن می شود و بصیرتی به همراه دارد که انسان را در پیچ و خم های زندگی و بن بست ها و مشکلات، هدایت می کند (قرائتی، ۱۳۸۹: ۱۴۴). نماز یعنی خدمت و بندگی، فرمان برداری، سر فرو آوردن و تعظیم کردن به نشانه احترام. نماز، داروی نسیان و وسیله ذکر خداوند است. نماز رابطه معنوی مخلوق با خالق است. نماز یعنی دل کندن از مادیات و پرواز دادن روح، یعنی پا را فراتر از دیدنی ها و شنیدنی ها نهادن. نماز سرود یکتا پرستی و زمزمه دلنشین فضیلت و پاکی و تمرین وظیفه شناسی و سپاس به درگاه احدیت است. نمازهای پنجگانه همانند نهرهای آبی هستند که انسان روزانه پنج بار چرک و آلودگی جسم خود را در آن شسته و زنگار نیستی و هوی و هوس و سیاهی ترس ها واضطراب ها را به وسیله آن از جان و دل می زداید. نماز، مرکب است به حسب صورت ملکی آن از اوضاع و هیئات و اذکار و قرائت و ادعیه گرچه به سبب حقیقت و صورت ملکوتیه دارای وحدت و بساطت است و هر چه به افق کمال نزدیک تر شود وحدتش کامل تر شود تا منتهی به غایت کمال شود که حصول قیامت کبرای آن است (خمینی، ۱۳۶۱: ۱۲).

چرا نماز بخوانیم؟

در این قسمت قصد داریم به حکمت و فلسفه نماز بپردازیم.

۱- تجلی یاد خدا: قرآن یکی از اسرار نماز را یاد خدا می داند و می فرماید: «أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي» (طه: ۱۴) به یاد من نماز را برپا دار.

۲- بازداشتن از گناه و زشتی ها: «أَنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» (عنکبوت: ۴۵) همانا نماز، انسان را از کارزشت و ناپسند باز می دارد.

۳- پاکیزگی روح: «أَمَّا تُنْذِرِ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ مِنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَ إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ» (فاطر: ۱۸) تو تنها کسانی را که از پروردگارشان در نهان می ترسند و نماز بر پا می دارند، هشدار می دهی و کسی که پاکیزگی جوید تنها برای خود پاکیزگی می جوید، و فرجام کارها به سوی خداست.

۴- یاری جستن از نماز در مسیر تکامل: «وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَأِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ» (بقره: ۴۵). از شکیبایی و نماز یاری جوید و براستی این کار، گران است، مگر بر فروتنان.

۵- مایه رستگاری است: «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ» (مؤمنون: ۲-۱). به راستی که مؤمنان رستگار شدند؛ همانان که در نمازشان فروتنند.

۶- مایه انضباط و وقت شناسی: کسی که در پنج وقت خاص به نماز می ایستد و می کوشد تا در اول وقت نماز بگذارد، معمولاً در دیگر کارها نیز از نظم دقیق پیروی می کند. قرآن در این باره می فرماید: «إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا» (نساء: ۱۰۴). همانا نماز بر مؤمنان در اوقات معین مقرر شده است (شیبانی، بی تا: ۸-۴).

اهمیت نماز در سیره معصومین

نقش آموزشی و تربیتی مدارس در شکل دهی هویت دینی و تکوین شخصیت متعالی دانش آموزان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. اولیاء و مربیان مدارس که به توسعه ارزش ها و تربیت دینی دانش آموزان حساس و متعهد هستند باید بدانند در برابر این مسؤلیت مهم چگونه برخورد کنند، پیش از آنکه به بحث اصلی نقش معلمان و مدیران در فرایند دعوت دانش آموزان به نماز بپردازیم، بهتر است ابتدا اهمیت این فریضه مهم را در سیره معصومین بررسی کنیم. نماز در دین اسلام والاترین فریضه بعد از ولایت است و شرط قبولی دیگر اعمال نیک انسان، این است که نماز، مورد قبول واقع گردد و در روایات آمده: (کسی که نماز را سبک بشمارد مورد شفاعت اهل بیت (ع) قرار نخواهد گرفت). رسول خدا(ص): (از من نیست کسی که نماز را سبک بشمارد. به خدا قسم هر کس نماز واجبش را از اول وقت به تأخیر بیندازد در حوض کوثر نزد من نخواهد آمد و شفاعت من در روزقیامت نصیب او نمی گردد) و یا در جایی دیگر می فرمایند: (بنده مادام که منتظر نماز است در حال نماز است (پاینده، ۱۳۲۴: ۵۲۷). پیامبر اکرم (ص) به هنگام رسیدن وقت نماز می فرمود: «بلال ما را با اعلام رسیدن وقت نماز آرام ساز» که «أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد: ۲۸). آگاه باش که با یاد خدا دلها آرامش می یابد.

امام صادق(ع) می فرمود: « هرگاه بر شما به علت فشار زندگی هموم و غموم وارد شد وضوگرفته، به مسجد درآئید و دو رکعت نماز کنید تا ناراحتی شما رفع شود که خداوند می فرماید: «وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (بقره: ۱۵۳) از شکیبایی و نماز یاری جوید؛ زیرا خدا با شکیبایان است. حضرت فاطمه (س) می فرماید: «... وَالصَّلَاةُ تَنْزِيهًا مِنَ الْكِبَرِ...» خداوند نماز را واجب کرد تا مردم از کبر و غرور پاک شوند(مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۰۷). و امیرالمؤمنین علی (ع) در نامه خود به محمدبن ابی بکر می فرماید: « مراقب وقت نماز باش و آن را به هنگام بخوان، نه به دلیل بیکاری آن را پیش از وقت بخوان و نه به سبب کاری آن را از وقتش به تأخیر بیاورد. (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۴). نماز راه یافتن به بارگاه یار و سر بر آستان حضرت دوست نهادن است. نماز معراج انسان مؤمنی است که با بال نیایش به سوی کمال و قرب الهی پرواز می کند. وقت نماز، زمان ظهور بارقه های عشق و فرار گرفتن در معرض تابش انوار الهی است. بدین جهت اولیای الهی فرا رسیدن وقت نماز و لحظه های اولیه آن را پاس می داشتند و برای آن منزلت ویژه ای قایل بوده اند. یکی از زنان رسول خدا(ص) می گوید: آن بزرگوار (پیامبر ((ص)) با ما مشغول صحبت بود و ما هم با او مکالمه می کردیم ولی همین که وقت نماز داخل می شد گویا ما را نمی شناخت و ما او را نمی شناختیم؛ از همه چیز روی برمی تافت و به حق مشغول می شد. همین شیفتگی و شیدایی را در سیره امیرمؤمنان، این بنده دلداده حق رسته از همه وابستگیهای مادی، مشاهده می کنیم. در کتاب ارشاد القلوب می نویسد: در یکی از روزها در جنگ صفین امیر مؤمنان - علیه السلام - در حال جنگ بودند اما همواره خورشید را مورد نظر و مراقبت ویژه قرار می داد. ابن عباس علت را از حضرت جویا شد، امام(ع) فرمود: این کار برای این است که بدانم کی وقت نماز فرا می رسد تا آن را انجام دهیم. ابن عباس با تعجب پرسید: آیا اکنون وقت نماز است در حالی که جنگ ما را از نماز باز می دارد؛ حضرت پاسخ داد: «إِنَّمَا نُقَاتِلُهُمْ عَلَى الصَّلَاةِ؛ ما برای نماز با اینها می جنگیم» همچنین از امیرمؤمنان روایت شده که چون وقت نماز فرا می رسید مضطرب می شد و چهره اش تغییر می کرد. وقتی علت این امر را از حضرت پرسیدند، فرمود: وقت امانتی که خداوند آن را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه داشت اما آنها از به دوش کشیدن سرباز زدند، فرا رسید. اینک نمی دانم که در این امانت نیکوکار خواهم بود یا نه(فرهنگ کوثر، ۱۳۷۶: ۱۲). حضرت علی (ع) بارها در نهج البلاغه از نماز و یاد خدا سخن به میان آورده که در کتابی به نام «نماز در نهج البلاغه» گردآوری شده شده است. در اینجا به جملاتی در باره فلسفه ذکر و یاد خدا که مهم ترین مصداقش نماز است از آن حضرت اشاره می کنیم؛ ایشان در خطبه ۲۲۲ نهج البلاغه می فرمایند: (خداوند ذکر و یادش را صیقل روحها قرار داد تا گوشهای سنگین با یاد خدا شنوا و چشم های بسته با یاد او بینا شوند.) و در خطبه ۱۹۹ می فرمایند: (نماز، گناهان را مثل برگ درختان می ریزد و انسان را از ریسمان گناه آزاد می کند.) (قرائتی، ۱۳۸۷: ۲۸-۲۹).

اهمیت نماز در نگاه اندیشمندان دینی

در حقیقت بهترین راه و روشی که معنویت واقعی را در کرانه های وسیع جهان توسعه داده و زندگی و زیستن را به صراحت و صداقت تفسیر می نماید و همچون یک منشور خدایی تا ابد الدهر چراغی فرا راه رهجویان نور و اندیشه خواهد بود (نماز) و (نیایش) و معیارهای عقیدتی متصل به تالو درخشان آموزه های سلسله مرتبط با عصمت و طهارت و نبوت و ولایت می باشد.

- امام خمینی(ره) به عنوان پرچمدار بزرگ انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، به نوعی ویژه تمام عمر پربرت خویش را یکسره در راه حق و حقیقت و طهارت و نماز و عبادت در طبق اخلاص قرار داده به طوری که اعمال و رفتار و سلوک وی، سرمشق

تمامی افرادی خواهد بود که یگانگی پروردگار را (عملا) و (اثباتا) با اطاعت از فرامین آن دادار بی همتا، از دل و جان همواره پذیرفته و اعمال نموده‌اند. پرواضح است که فریضه نماز نه تنها بر تمامی اهل ایمان واجب است بلکه لزوم دقت نظر به جزئیات آن، افراد را در یک حیطه مقدسی از احکام تبیین شده و (مقرر گردیده) قرار می‌دهد که بالطبع آنان را به صورتی ویژه و بنیادین از خطا و گناه (در مقیاس‌های مختلف) باز می‌دارد. امام راحل(ره) در همین ارتباط فرموده اند که: در اسلام از نماز هیچ فریضه ای بالاتر نیست. چطور نماز را این قدر سستی می‌کنید در آن؟ از نماز همه این مسائل پیدا می‌شود. شما پرونده‌هایی که در دادگستری‌ها در جاهای دیگر، دادگاه‌ها هست بروید ببینید. از نمازخوان‌ها ببینید پرونده هست آنجا از بی نمازها پرونده هست، نماز پشتوانه ملت است. سیدالشهداء در همان ظهر عاشورا که جنگ بود و آن جنگ بزرگ بود و همه در معرض خطر بودند وقتی که یکی از اصحاب گفت که ظهر شده است، فرمود که «یاد من آوردید نماز را و خدا تو را از نمازگزاران حساب کند» و ایستاد در همان جانماز خواند... نماز یک کارخانه انسان سازی است. ما با ذکر خدا، با اسم خدا پیش برویم و نماز بالاترین ذکر خداست (شیر رضایی میرقاید، ۱۳۹۷: ۱۰).

- علامه طباطبایی (رحمة الله) صاحب تفسیر ارزشمند المیزان می فرمایند: « بر مردم است که قلب‌ها را متوجه و متمایل به یاد ذکر خدا سازند. زیرا هیچ تلاشی و همتی برای انسان در زندگیش نیست مگر برای رسیدن به سعادت و نعمت و هیچ ترسی ندارد مگر ترس از افتادن در بدبختی و سختی و شقاوت و خداوند تنها سبب و یگانه عاملی است که امور خیر در دست اوست و نیز همه خوبی‌ها به او برمی گردد و او قادر بر بندگان و ضامن سعادت ایشان است. پس توجه و اعتماد و اتصال به او موجب نشاط و شادابی و کمال مطلوب است. پس قلب‌ها به یاد او از نگرانی‌ها و اضطرابات مطمئن می شوند و تسکین می یابند (ایزدی، ۱۳۹۴: ۶).

-در زندگی بوعلی سینا هم می خوانیم که هرگاه برای حل یک مسأله دشوار خود را در بن بست می دید دو رکعت نماز می خواند و پس از آن مشککش حل می شد.

مفهوم تربیت دینی

در قلمرو تعلیم و تربیت، از قوه به فعل درآوردن استعدادها، توانمندیها و قابلیت های آدمی، مقبولترین تعریف از تربیت محسوب می شود. با قبول این تعریف، شناخت ویژگی های فطری و چگونگی ظهور خصیصه ها و استعدادهای ذاتی کودکان امری اجتناب ناپذیر است (افروز، ۱۳۸۸: ۹). زمانی که تربیت در بستر دین و با شاخصه و معیارهای دینی انجام شود و به نوعی امکان تجربه ی دینی برای افراد فراهم شود؛ می توانیم از تربیت دینی صحبت به میان آوریم. در حقیقت تربیت دینی، دریافت شهودی و بینش اشراقی افراد است که در این رهگذر، نتایجی که حاصل می شود، می توان به روشنایی دل، زیبایی فکر و تعالی حس پرستش اشاره کرد (کریمی، ۱۳۸۹: ۵۷). در واقع تربیت دینی، افزودن چیزی از خارج به ذهن افراد نیست، بلکه استخراج و شکوفایی سرمایه های درونی است که اگر با چهار راهبرد اساسی یعنی « مشاهده درست، تفکر خلاق، تمثیل های زیبا و ایمان قلبی» همراه شود، یک تربیت دینی پایدار اتفاق می افتد (کریمی، ۱۳۸۹: ۷۲).

نقش سازنده اولیای مدرسه در تربیت دینی دانش آموزان

با توجه به تغییرات شگرف به وجود آمده در زندگی بشر، تربیت انسان ها به عنوان یک مساله پیچیده در همه جوامع دارای ارزشی بسیاری باشد. مساله نماز، برگزاری و انجام آن در بین دانش آموزان در مدارس یا مساجد با توجه به اهمیت این فریضه الهی و نقش موثر آن در رشد و تعالی آنان، مهم ترین مباحث عرصه های تربیتی در بین جامعه جوان ما است، معلمان می توانند با توجه به نقش تربیتی خود به عنوان یکی از ارکان موثر این فرایند به حساب آیند (قاسمی، ۱۳۹۷: ۲۴). معلمان و مدیران باید در دعوت دانش آموزان به انجام فرایض دینی، حق را مبنای کار خود قرار دهند و به سوی ارزش های متعالی انسانی و قرب الی الله حرکت کنند (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷: ۱۷). بر پایی نماز در مدارس وظیفه ای خطیر و بسیار حساس است؛ زیرا مدارس، جدای از ویژگیهای منحصر به فرد؛ محل تشویق، اضطراب، رقابت های نگران کننده توأم با شکست و پدیده های ناخوشایند دیگری است که هر کدام از آن ها به تنهایی قادر به تبدیل محرکهای خنثی به محرکهای شرطی نیرومند فراخوان اضطراب و حالات ناخوشایند روانی می باشند. بنابراین ایجاد اصلاحات بنیادی به منظور تغییر در نگرش دانش آموزان نسبت به مناسک جاری به ویژه نماز جماعت می تواند زمینه ساز تحولات اساسی در شخصیت دانش آموزان شود و نه تنها نگرش آنها را نسبت به صورت ظاهری عبادات بهبود بخشد. بلکه در جهت گیری اصولی به سوی ارزشهای انسانی آنها را هدایت نماید. بسیاری از مشکلات فردی و اجتماعی کاهش یافته و تهاجم فرهنگی بیگانه به نسل نو چندان کاری از پیش نخواهد برد و در زمینه فکری و اخلاقی از انحراف مصون خواهند ماند. هر قدر شخصیت الگوهای تربیتی و پرورشی برای دانش آموزان، محبوب و دوست داشتنی تر باشد، تأثیر پذیری آنها افزایش می یابد. اگر چنین فضایی بر مدارس حاکم باشد، روحیه معنوی دانش آموزان افزایش می یابد و در نمازخانه مدرسه ارتباط شوق آمیز همسالان گسترش می یابد.

در خانواده بزرگ مدرسه، قدرت و تحمل و صبر و حوصله مدیر، ناظم و مربی پرورشی و معلم راهنما برای برپایی نماز باید بالا باشد و از سخت گیری های بی مورد و تحقیر دانش آموزان در فراخوانی به این امر الهی، جداً باید خود داری شود، برای نماز از بهترین مکان ها و بهترین لباس ها استفاده شود و از محل تنگ و تاریک و کثیف و مخروبه پرهیز گردد. ناظم نباید با تند خویی و عتاب و خطاب، زمینه آزردهی روانی دانش آموزان را فراهم آورد. مراقبت باید غیر مستقیم باشد و اگر احیاناً دانش آموزی در انجام نماز کاهلی نشان می دهد، باید در مرحله اول علت آن بررسی شود و سپس زمینه شرکت وی در جمع دوستان و همسالان در نماز خانه فراهم آید. صبر و بردباری و رفتاری متین و معقول مسؤولان مدرسه، اگر همراه با عطف و مهربانی باشد، در دانش آموزان احساس و نگرشی مثبت نسبت به اقامه نماز پدید می آورد، معلمان و مربیان پرورشی باید با پی بردن به این اصل که تربیت کودکان و نوجوانان، موضوعی حساس و ظریف است با راهکارها و شیوه های مناسب آنها را ترغیب و تشویق کنند تا نماز اول وقت را با علاقمندی اقامه کرده و نسبت به حلاوت شیرینی این امر آگاهی پیدا کنند (ایزدی، ۱۳۹۴: ۵).

دانش آموزان، خود، علاقه مند به مسائل مذهبی می باشند و این را یک نیاز درونی می دانند، بنابراین روابط صمیمانه اولیاء مدرسه با همدیگر و با دانش آموزان می تواند در انتقال مفاهیم دینی بسیار موثر باشد. نماز خواندن دانش آموزان و اولیای مدرسه در کنار یکدیگر به دانش آموزان این احساس خوب را می دهد که نماز در کنار هم بودن اعضا با هم است؛ یعنی کسی در ظاهر بر کسی برتری ندارد. دانش آموز متوجه می شود در برابر خداوند کسی بر کسی برتری ندارد و اخلاق و منش اولیاء مدرسه در نمازخانه بخاطر خداست. در کنار حضور مستمر اولیای مدرسه با دانش آموزان، در هنگام ادای فریضه نماز، حضور پویا و فعال مربیان تربیتی در مدرسه نیز، می تواند در انتقال مفاهیم دینی، خصوصاً بحث نماز بسیار موثر باشد. اگر مربی تربیتی پرورشی گوش شنوای دانش آموزان باشد و راجع به مسائل مختلف با آنان صحبت کند، نظر دانش آموزان را جلب می کند و این مربی آسان تر می تواند راجع به مسائل دینی با آنان صحبت کند. معلمان و مدیران می توانند با ایجاد انگیزه در دانش آموزان و با ابزارهایی نظیر تشویق، تایید، پاداش و هدیه دادن در تربیت دینی آنان بکوشند. همچنین با صحبت راجع به

چرایی نماز خواندن، این موضوع را برای دانش آموزان توضیح دهند؛ البته همانطور که ذکر شد، نحوه و لحن صحبت با دانش آموز در جذب یا دور کردن او از مسائل عقیدتی نقش بسزایی دارد.

نقش الگویی مدیران و معلمان برای دانش آموزان

در فرهنگ اسلامی، مدرسه جایگاه تربیت و پایگاه تعلیم است. در مدرسه هم باید اخلاق و فضیلت و معنویت را گسترش بخشید و هم علوم و فنون را تعلیم داد و از آنجا که کودکان و نوجوانان بیشترین و مناسب ترین اوقات عمر خویش را در مدرسه می گذرانند لذا، مانوس نمودن آنان با این فریضه ی الهی و ترغیب آنان به نماز، نیازمند فراهم آوردن شرایط و امکانات متناسب در مدرسه است. بنابراین از یک سو باید روح و روان و جسم آنان متناسب با نیازهای فطری و اجتماعی پرورش یابد، اصول اخلاقی را باز شناسد و به آنها آراسته شود، ارزش های اسلامی را محترم شمارد و از آنها پاسداری نماید و برای عبودیت خداوند و زندگی بر مبنای تعالیم الهی در جامعه اسلامی تربیت شود و از سوی دیگر باید بتواند متناسب با نیاز حال و آینده جامعه معلومات و فنون مورد نیاز را فراگیرد، با اطلاعات و علوم روز آشنا شود و مهارت های ضروری برای حضور در صحنه تولید و سازندگی را کسب کند. تحقق این اهداف و فراهم آوردن زمینه های رشد و شکوفایی استعداد های کودکان و نوجوانان وابسته به عوامل متعدد از جمله وجود معلم و مربی علاقه مند و دلسوز، برنامه های مناسب و آموزنده، آموزش های سازنده و جذاب، مدیریت آگاه و دقیق و فضای دلپذیر و شاداب می باشد. اگر این عوامل به نحو مطلوب در مدرسه ای فراهم آید می توان رشد و بالندگی دانش آموزان آن را نظاره نمود در غیر این صورت فرآیند تعلیم و تربیت آسیب می بیند و بازده امکانات و منابع به حداقل خواهد رسید. مربی باید الگوی عملی نظریه ای باشد که از آن دفاع می کند و طبیعی است که عمل او باید صالح، متقن و استوار باشد (فانمی، ۱۳۸۸: ۳۲). پایدارترین و در عین حال خوشایندترین یادگیری ها، یادگیری غیر مستقیم یا مشاهده ای است. در این نوع یادگیری که از طریق دیدن رفتارها و اعمال دیگران صورت می گیرد، یادگیرنده مطابق رغبت ها و انگیزه های خود، آگاهانه و بدون هر گونه جبر و فشار روانی، همه حواس خود را متوجه رفتار مورد نظر می کند و با نوعی احساس خوشایند و عاری از دشواری با الگوبرداری از الگوهای رفتاری بر دانسته ها و تجارب شناختی خویش می افزاید. هر قدر الگوهای بزرگسال برای کودکان، نوجوانان و جوانان مطلوب تر و محبوب تر باشند، میزان تأثیرپذیری بیشتر و پایدارتر می شود. آن ها رفتار الگوهای مطلوبشان را بسیار دوست می دارند و مایلند که با آنها همانندسازی کنند و رفتار همسان رفتار الگوهای خود داشته باشند. هر چه قدر الگوها دوست داشتنی تر باشند، افراد به صورت ارادی و غیر ارادی تلاش می کنند که رفتاری نظیر رفتار آنها داشته باشند و یا به گونه ای بیندیشند، بگویند، و عمل نمایند که مورد توجه و تأیید آنها باشد. این امر یک گرایش کاملاً طبیعی و فطری است. بنابراین اگر معلمان، مدیران و در کل، یک مجموعه آموزشی، مشتاقند که شاگردان و پرورش یافتگان شان، باورها و رفتارهای مطلوب آنها را مورد توجه کامل قرار داده، وجودشان متصف به ویژگی های مورد نظر بشود، باید در درجه اول همواره سعی کنند که رفتارشان محبت آمیز باشد تا قلوب آنان را تسخیر نمایند، زیرا هر اندازه پیوندهای عاطفی میان ایشان بیشتر باشد، همانند سازی ها افزون تر می شود. در این شرایط است که دیگر نیاز چندانی به پند و اندرز و موعظه مستقیم نخواهد بود. زمانی که دانش آموزان، الگوهای رفتاری مطلوب خویش را در شرایط و موقعیت های مختلف در حالت اقامه نماز مشاهده می کنند، احساس خوشایندی سراسر وجودشان را فرا گرفته، عمیقاً نسبت به رفتار آنها کنجکاو می شوند و با توجه به این که خود فطرتی مستعد و نیازمند نیایش دارند، با شور و شوق و احساس زیبا و توصیف ناپذیر به نماز می ایستند. در یک مدرسه و محیط آموزشی که نوجوانان و جوانان، در موقعیت های مختلف اوقات تحصیل، هنگام شنیدن اذان، مشاهده کنند که معلمان و مربیان بدون هیچ تکلفی، مشتاقانه به سوی نماز می شتابند، در اثر احساس همانند سازی به شوق و رغبت در می آیند و به اقامه نماز گرایش بیشتری پیدا می کنند (ابراهیمی، ۱۳۸۸: ۱۰). امام خمینی

(ره) درباره نقش الگویی مربیان و معلمان می فرماید: (...کسی که می خواهد مربی یک جامعه ای باشد، مربی یک دستگاہی باشد و آنها را به اسلام دعوت کند، اولش باید خودش را اسلامی کند و باطن خودش را دعوت به اسلام کند ... اگر خودش را اسلامی نکند، نمی تواند دیگران را اسلامی کند، معلمین آموزش و پرورش اگر خودشان یک پرورش صحیح نداشته باشند و یک تعلیم صحیح، نمی توانند جوانها را تعلیم کنند و آموزش بدهند و پرورش بدهند مبداء هر امری از خود آدم شروع می شود. پیغمبر هم که تشریف آوردند، از خودشان کامل بودند، از منزل خودشان شروع کردند) (خمینی، ۱۳۶۲: ۳۶۱). مقام معظم رهبری نیز در این رابطه می فرماید: معلمان مدارس در هنگام نماز، نوجوانان پسر و دختر را به حضور در نمازخانه‌های مدارس تشویق کنند و خود پیش از همه به نماز بشتابند.

مراحل الگوگیری دانش آموزان از مدیران و معلمان

تقلید و یادگیری مشاهده ای، اساس رفتار و آموخته های اولیه انسان را تشکیل می دهد. حقیقت آن است که یادگیری از طریق تقلید و تاثیر رفتارهای کلامی و غیر کلامی الگوها، از همان سالهای اول تولد کودک وجود دارد (افروز، ۱۳۸۸: ۲۲). مراحل الگوگیری دانش آموزان از مدیران و معلمان عبارتند از:

۱- توجه دانش آموزان به رفتارهای غیرکلامی و کلامی الگوها: در این مرحله توجه به این نکته ضروری است که یادگیرنده، اگر از رفتار الگو چیزی متوجه نشود، نمی تواند به سخنان او نیز گوش فرا دهد؛ بنابراین لازم است، رفتار الگوها همواره جذاب، خوشایند و گیرا باشد.

۲- به یادسپاری رفتار الگوها توسط یادگیرندگان: زمانی که الگوهای دانش آموزان در مدرسه، با تکریم، تواضع و خضوع در رفتار به نماز می ایستند و این ویژگی رفتاری در اخلاقشان، نهادینه می شود؛ دانش آموزان به عنوان مشاهده کنندگان این سیمای زیبا، با انگیزه و رغبت، از این رفتار الگو احساس شادمانی و رضایت می کنند و آن را به خاطر می سپارند. بعد از این مراحل، کودکان و نوجوانان در نخستین فرصت مناسبی که برایشان فراهم می آید و به محض آن که به آمادگی های لازم دست می یابند، سعی می کنند که رفتار آموخته شده را از خود نشان دهند.

عوامل عدم تاثیر گذاری رفتار اولیای مدرسه

۱- معلمان و مدیران، در مدرسه، دانش آموزان را به نماز دعوت می کنند اما دانش آموزان، در هنگام نماز، مسئولین مدرسه را بی توجه به نماز می بینند که در هنگام نماز، مشغول گفتگو با یکدیگر هستند و یا آنها را در صف نماز جماعت نمی بینند .

۲- ما همواره به دانش آموزان، می گوئیم که نماز، بازدارنده انسان از زشتی و فحشا و گناه است، اما او در حاشیه زندگی خویش، خیل گناهکاران نمازگزار را می بیند. رفتار بد و ناروای پدر، مادر، معلم، مدیر در مدرسه را می بیند که حتی از خضوع ظاهری هم بی بهره اند؛ که این تعارض و دوگانگی شعله تردید را به جان دانش آموز می افکند که نماز قربانی حتمی این تردید است (احمدی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۲۰-۱۱۹).

۳- معلمان و مربیان، معمولاً از نگاه خود به دانش آموزان می نگرند؛ به جای آن که خود را به دنیای آنان نزدیک گردانند، آنان را به دنیای خود وارد می کنند. به همین سبب است که اولیا و مربیان با خود میان بینی خویش نمی توانند دنیای درونی دانش آموزان را همانگونه که هست کشف و درک کنند.

۴- امروزه، تنها ذکر حقایق و گفتن مطالب نیک به دانش آموزان از طریق سخنرانی و یا کتب درسی و آموزه های رسمی کافی نیست، آنچه مهم است، نشان دادن و عمل کردن است.

۵- دینی کردن صوری، تبلیغی دانش آموزان، خود، یک مانع عمده ای برای حرکت دادن آنها به سمت دین است. یعنی در اینجا، با این عملکرد مسئولان، که می خواهند به هر نحوی، دانش آموزان را نماز خوان کنند؛ دین، ضد دین و ارزش های دینی عمل می کند و چهره دین نزد دانش آموزان، خشن و عاری از هرگونه صداقت، مهربانی و صفا می شود و آنان را به کزفهمی در مطالب دینی مبتلا می کند.

ویژگی های اخلاقی معلمان و مدیران به عنوان دعوت کنندگان به نماز

افرادی که وظیفه دعوت دیگران به دین و خصوصاً نماز را به عهده می گیرند، باید خود را به خصایص و ویژگی هایی آراسته کنند که مهم ترین آنها را با ذکر شاهد قرآنی و حدیث ائمه معصومین در این قسمت ذکر می کنیم:

۱- تواضع کامل در برابر مخاطب: «وَآخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ»

۲- شرح صدر و اخلاق نیک دعوت کننده: «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ»

۳- دعوت همراه با حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن: «أَدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ»

۴- دعوت بر اساس اخلاق و ادبیات و فرهنگ مخاطب: «بِلِسَانٍ قَوْمِهِ»

۵- صبر و تحمل دعوت کننده در کاری که انجام می دهد: «فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أَوْلُو الْعِزْمِ مِنَ الرُّسُلِ»

۶- عامل بودن دعوت کننده به آن چه خود می گوید: «وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكُمْ إِلَيَّ مَا أَنهَاكُمْ عَنْهُ»

۷- دعوت کننده باید زمان شناس باشد: امام علی می فرماید: «کسی که میوه را قبل از رسیدنش بچیند، مانند کسی است که در زمین شخص دیگری کشت کرده باشد». (قرآنی، ۱۳۹۳: ۶۴-۵۶).

روش های دعوت معلمان و مدیران در فرایند انتقال مفاهیم دینی به دانش آموزان

۱- موعظه نیک به همراه رفتار نیکو و سازنده.

۲- نمایش بدون تکلف و تصنع مسئولان مدرسه در انجام فریضه نماز.

۳- از آنجایی که دانش آموزان، مایل نیستند از موضع تحکم، نکته ای به آنان گوشزد شود، مسئولان مدرسه باید توجه داشته باشند تا پیام های تبلیغی را به صورت اشاره و گذرا بگویند و مخاطب، بر اساس تجربیات قبلی و پردازش های ذهنی و تمایلات قلبی خود آنها را بازتولید کند.

۴- از آنجا که هر دانش آموز، روش مخصوص به خود را در امر دریافت پیام های دینی می طلبد؛ بنابراین یکی از مهمترین و موثرترین عناصر مداخله گر در فرایند تربیت دینی، مخاطب شناسی است. مخاطب شناسی، این امکان را به مسئولان مدرسه می دهد تا با رصد خصوصیات ژنتیکی، گرایش و علائق دانش آموزان و نیز باورهای فرهنگی و پایگاه هایی که دانش آموز در خانواده بدان وابسته است؛ امر تربیت دینی را با در نظر گرفتن این شرایط، بسنجند و سپس این کار را به سهولت می توانند انجام دهند.

۵- اگر دانش آموز درک کند بین او و کسی که حامل پیام دینی برایش است، تشابهات معنوی وجود دارد، در کنار عوامل دیگر، امر انتقال دین به سهولت انجام می گیرد.

نتیجه گیری

نماز امری الهی است و هدف برپایی نماز، پاسخ به نیاز تعالی جویی انسان است. طبق روایات متواتر، اولین چیزی که پس از مرگ از مسلمان میپرسند، نماز است که هرگاه مقبول افتد به سایر اعمال توجه می نمایند و اگر نماز مقبول نشود به سایر اعمال توجهی نمی گردد. نماز سلاح مومن علیه کافر و موجب اجابت دعا و قبولی اعمال است و زاد و توشه ی مومن در دنیا برای آخرت می باشد. با نماز، بنده به درجه عالی و مقام والا میرسد. نماز عروج دهنده مؤمن به سوی خداست. پس بهترین وسیله نزدیکی به خداوند و رمز رستگاری نماز است و منشأ همه انحرافات رفتاری و مفاصد اخلاقی دوری از این راز است و هر که آگاه از این راز است در زندگی سعادت مند است. حال که اهمیت این فریضه الهی را دانستیم، باید بدانیم در هر دوره سنی، نیازهای تربیتی و معنوی کودکان و نوجوانان در چه سطحی می باشد که به فراخور نیاز آنان، بتوانیم با آنها رفتار کنیم. بحث تربیت دینی و جامعه را به سوی اعتقادات و ارزش ها سوق دادن، یک بحث جدی می باشد. تربیت دینی برای همه انسان ها و همه گروه ها از زن و مرد و پیر و جوان و کوچک و بزرگ مطرح می باشد و دینداری و زندگی بر محور ایمان یک ضرورت است. همانطور که در فرایند تحقیق بدان اشاره شد، از آنجایی که فرزندان ما به عنوان دانش آموز، نیمی از روز خود را در مدارس سپری می کنند، بنابراین باید این محیط آموزشی یک بستر امن و پناهگاه مطمئن برای دانش آموزان باشد تا با خاطر جمع و به دور از هرگونه آسیب و انحرافی به فراگیری علم و دین بپردازند. در این میان، پر واضح است که نقش اولیای مدرسه اعم از معلمان، مدیران، مربیان تربیتی در فراهم کردن این شرایط بسامان و مناسب، از هر عامل دیگری مهم تر می باشد. آن کس که می خواهد مربی دین در مدرسه باشد، مهم ترین شرط آن، اطلاع و آگاهی از منطق دانش آموز و شناسایی نیازهای وی می باشد. امروز، بیشتر از آنکه نیازمند دانش باشیم، نیازمند روش و منش درست هستیم. چرا که در مرحله اول ارتباط، ارتباط زبانی، کلامی، رفتاری دانش آموزان با اولیای مدرسه انجام می شود و یک رفتار شایسته به دور از هر گونه تکلف و تصنعی بودن، می تواند راهگشای مشکلات دانش آموزان در بحث دین و آموزش مفاهیم دینی از جمله بحث مهم نماز باشد. ما باید باورهای دینی را در قشر جوان، خصوصاً دانش آموزان رشد دهیم تا فرهنگ دینی و اعتقادی در این قشر تقویت شود. زیرا مزرعه

وجود آنها و کشتزار اندیشه آنها در این دوران، آماده پذیرش فرهنگ دینی می باشد و مدرسه به عنوان مرکز فراگیری مراسم دینی و مذهبی می تواند به عنوان بزرگترین چاره انحرافات درون و بیرون از مدرسه برای کنترل و درمان نابسامانی های دانش آموزان باشد.

پیشنهادهات

۱- آموزش و صحبت درباره پیامدهای مثبت خواندن نماز.

۱- اولیای مدرسه، باید شناخت کافی راجع به هر کدام از دانش آموزان مدرسه داشته باشند و با روحیات آنها آشنا باشند و نیز بدانند که هر کدام از دانش آموزان، چه شرایط خانوادگی دارند؛ تا با دانستن هر یک از این موارد، بهتر بتوانند امر انتقال مفاهیم دینی را انجام بدهند.

۲- اختصاص دادن یک ساعت مشخص در هفته برای هم اندیشی دانش آموزان و مربیان مدرسه برای بررسی امور دینی، که یکی از این موارد می تواند بررسی نماز از جنبه و زوایای گوناگون (علمی، پزشکی و...) باشد.

۳- تشویق دانش آموزانی که معمولاً در ساعت نماز، در نمازخانه نماز میخوانند، سر صف و در مقابل دیگران که جنبه انگیزه بخشی بیشتر به این دانش آموزان و نیز امر به معروفی باشد برای دیگرانی که کاهل نماز هستند.

۴- بردن دانش آموزان به نماز خانه (هر روز یک کلاس) برای اقامه نماز و خصوصاً نماز جماعت.

۵- بردن دانش آموزان به نزدیکترین مسجد مدرسه برای اقامه نماز.

۶- رفتار معلمان و مدیران مدرسی که سعی در ترویج و توسعه فرهنگ نماز خوانی دارند باید با دانش آموزان، خوب و نیکو باشد تا دانش آموزان ببینند که نماز، چه تاثیر مثبت و سازنده ای در خُلق نیکوی افراد دارد و مربیان در درجه اول، خود، باید عامل به صحبت‌های خود باشند.

۷- دعوت از مبلغان دینی در مدارس از طرف مدیر، برای حضور در مدرسه و انتقال مفاهیم دینی به دانش آموزان.

۸- مدیران و معلمان سعی کنند، خطاب آمرانه و دستوری به دانش آموزان برای ادای فریضه نماز نداشته باشند؛ چرا که مشاهده رفتار اطرافیان، انگیزه ای قوی و غنی برای یادگیری و آموزش فرزندان است، در حالی که آموزش های خطابی و توصیه های مستقیم و آمرانه و حتی اجبار به خواندن نماز، نه تنها چندان رغبت و انگیزه ای در درون دانش آموز ایجاد نمی کند، بلکه گاهی مایه آزدگی و تنفر نیز می شود.

۹- معلمان و مدیران با لحن و بیان جذاب و شیرین، به تصویر سازی از ارزش ها و رفتار انسان های وارسته و رهبران و اسوه های مذهبی بپردازند که تأثیرات بسیار مؤثری در یادگیری و گرایش و پایداری نسبت به ارزش های مذهبی و فهم درست از اقامه حقیقی نماز، در بین دانش آموزان به جای خواهد گذاشت.

۱۰- با توجه به اینکه ساعات کار اداری با اوقات شرعی تداخل دارد؛ یکی از مشکلات برگزاری نماز در مدارس نبود وقت مناسب است، مدیران محترم در مدارس به این نکته توجه کنند، اگر فرصتی را به عنوان زنگ نماز در نظر بگیرند، بسیار موثر است.

۱۱- برگزاری کارگاه های آموزشی از سوی آموزش و پرورش منطقه مورد نظر برای مدیران و معلمان در راستای تبیین روش های درست و مناسب دعوت دانش آموزان به انجام امور مذهبی و فریضه نماز.

منابع

۱-قرآن کریم

۲- ابراهیمی، محسن(۱۳۸۸). نقش الگویی اساتید و معلمان بر دعوت به نماز، مرکز تخصصی نماز.

۳- افروز، غلامعلی (۱۳۷۳). روانشناسی تربیتی (کاربردی)، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

۴- ایزدی، ریحانه (۱۳۹۴). راه های گرایش عمیق دانش آموزان به نماز، مجله اینترنتی تدبر.

۵- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۲۴). نهج الفصاحه، حدیث ۲۵۳۸، سازمان انتشارات جاویدان.

۶- احمدی، علی اصغر و دیگران (۱۳۸۸). خانواده و نماز، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

۷- خمینی، روح الله (۱۳۶۱). سرالصلوه، تهران، انتشارات فقیه.

۸- خمینی، روح الله (۱۳۶۲). در جستجوی راه از کلام امام، دفتر ۲۲، انتشارات امیر کبیر.

۹- شیر رضایی میر قاید، علی(۱۳۹۷). فرهنگ نماز از دیدگاه امام خمینی(ره)، مجله اینترنتی پژوه، پژوهشکده باقرالعلوم.

۱۰- شیبانی، محمد (بی تا)، مجله اینترنتی رواق الحج.

۱۱- دشتی، محمد (۱۳۷۹). ترجمه و شرح نهج البلاغه، قم.

۱۲- عمید، حسن(۱۳۵۴). فرهنگ عمید، ج ۲، تهران، انتشارات جاویدان.

۱۳- فرهنگ کوثر(۱۳۷۶). نماز در سیره امامان معصوم(علیهم السلام)، شماره ۳.

۱۴- قرائتی، محسن(۱۳۸۷). تفسیر نماز، تهران، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن.

۱۵- قرائتی، محسن (۱۳۸۹). پرتوی از اسرار نماز، تهران، موسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز.

۱۶- قرائتی، محسن(۱۳۹۳). شیوه های دعوت به نماز، تهران، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن.

۱۷- قاسمی، احمد (۱۳۹۷). نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان، نشریه اینترنتی فکر شهر.

۱۸- قائمی، علی (۱۳۸۸). اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی، تهران، موسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز.

۱۹- کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۹). نکته های روان شناختی در تربیت دینی فرزندان، جلد ۱، تهران، موسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز.

۲۰- کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۶). نکته های روان شناختی در تربیت دینی فرزندان، جلد ۲، تهران، موسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز.

۲۱- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحارالانوار، جلد ۶ و ۷، بیروت، داراحیاء التراث العربی.

۲۲- محمدی ری شهری، محمد(۱۳۷۷). اخلاق مدیریت، انتشارات دارالحديث.